

Sutartinių tradicijos perdavimo ir puoselėjimo centrų kūrimo metodinės gairės

1. BENDROSIOS NUOSTATOS

1.1. Sutartinės (lietuvių polifoninės dainos) 2010 m. lapkričio 16 d. buvo įtrauktos į UNESCO reprezentatyvųji žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą. Toks tarptautinio lygmens dėmesys sutartinių svarbai sudaro sąlygas užtikrinti geresnę šios tradicijos žinomumą bei įsiliejimą į tarpkultūrinį dialogą. Aptariamas sąrašas sudaromas vadovaujantis UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimo konvencija (toliau – Konvencija), kuri įpareigoja ją ratifikavusias šalis (tarp jų ir Lietuvą) imtis reikiamų priemonių, kad būtų užtikrintas šalies teritorijoje esančio nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimas, taigi ir sutartinių tradicijos išsaugojimas ir tęstinumas. Konvencijos 2 straipsnio 3 dalyje įvardyta *išsaugojimo* sąvoka apima įvairias priemones, padedančias užtikrinti nematerialaus kultūros paveldo gyvybingumą, apsaugą, propagavimą, turtinimą ir perdavimą. Tuo remiantis Lietuvoje būtina įgyvendinti plačiajai visuomenei skirtas švietimo, sąmoningumo didinimo ir informavimo priemones, kelti sutartinių tradicijos prestižą, užtikrinti kuo platesnę šią tradiciją puoselėjančių ir perduodančių bendruomenių, grupių bei asmenų įtraukimą į tradicijos išsaugojimo veiklas.

1.2. Siekiant užtikrinti sutartinių kaip nematerialaus kultūros paveldo vertybės gyvybingumą, atsižvelgiant į Lietuvos įsipareigojimus įgyvendinti Konvencijos nuostatas ir sutartinių tradicijos tęstinumo veiksmų plano priemones, numatytas UNESCO teiktoje Sutartinių (lietuvių polifoninių dainų) nominacinėje byloje, Lietuvoje inicijuojamas Sutartinių tradicijos perdavimo ir puoselėjimo centrų (toliau – Sutartinių tradicijos centras, centrai) kūrimas. Sutartinių tradicijos centro sąvoka apibrėžiama taip:

Sutartinių tradicijos centras – tam tikroje teritorijoje veikianti sutartinių tradicijos perdavimo ir puoselėjimo institucija – įstaiga ar jos padalinys, organizacija ar bendruomenė, telkianti sutartinių tradicijos plėtojus ir vykdanči kryptingas šios srities tradicijų išsaugojimo, tęstinumo bei aktualizavimo veiklas, skirtas įvairioms visuomenės grupėms.

1.3. Sutartinių tradicijos perdavimo ir puoselėjimo centrų kūrimo metodinės gairės (toliau – Gairės) parengtos siekiant apibrėžti Sutartinių tradicijos centrų kūrimo koncepciją atsižvelgiant į dabartinę sutartinių tradicijos būklę, galimybes ir siekiamybes. Gairės yra sutartinių tradicijos išsaugojimui skirtas strateginis dokumentas, kuriame apibūdinami svarbiausi sutartinių tradicijos bruožai praeityje ir dabar, įvardijami pagrindiniai Sutartinių tradicijos centro veiklos principai ir kryptys, Sutartinių tradicijos centrų įgyvendinimo formų įvairovė ir kitos sąlygos, Sutartinių tradicijos centro statuso suteikimas, jungtinės Sutartinių tradicijos centrų veiklos ir bendradarbiavimas, pateikiamos kitos rekomendacijos dėl Sutartinių tradicijos centrų kūrimo Aukštaitijoje ir kitose Lietuvos vietovėse.

2. SUTARTINIŲ TRADICIJA PRAEITYJE IR DABAR

2.1. **Sutartinių ypatybės.** Sutartinės (pavadinimas kildinamas iš veiksmažodžių „sutarti“, „susitarti“, „derėti“) – tai lietuvių tradicinės muzikos fenomenas, itin sena polifoninio daugiabalsiškumo forma. Skirtingų melodijų (skiriasi jų aukštis, ritmas) ir tekstų sąveikos metu susidaręs politonalus, neretai ausiai aštrus skambesys reikalauja atlikimo darnos. Sutartinės vadintos *giesmėmis*, pabrėžiant jų išskirtines ypatybes. Sutartinių unikalumą ir archajiškumą atspindi savitos daugiabalsiškumo rūšys, neįprasti disonansiniai sąskambiai, sinkopuoto ar kitaip akcentuoto ritmo įvairios formulės, nuolatinė jų sąveika tarp skirtingų balsų. Poetiniai sutartinių tekstai taip pat pasižymi išskirtinumu – būdinga nuolat pasikartojančių garsažodžių gausa, taupi prasminių žodžių kaita. Sutartinės atliekamos ne tik giedant, bet ir giedojimą pakeičiant trimitavimu daudytėmis, skudučiavimu, lumzdžiavimu bei kankliavimu penkiastygėmis (rečiau keturstygėmis, šešiastygėmis) kanklėmis. Prie sutartinių tradicijos prisišlieja muzikinėmis savybėmis panašūs instrumentiniai

polifoniniai kūriniai, atliekami ragų arba skudučių komplektais (4–6 instrumentais). Neretai sutartinės būdavo šokamos ar žaidžiamos, arba giedamos atliekant kitus judesius – vaikstant, dirbant. Pagal funkciją ir teksto turinį sutartinės apėmė beveik visus žanrus; labiausiai žinomos darbo, kalendorinių švenčių, vestuvių, šeimos, karinės-istorinės sutartinės.

Pagal pasiskirstymą balsais ir daugiabalsiškumo rūšį skiriami trys pagrindiniai sutartinių tipai: dvejinės, trejinės ir keturinės. Kaip atskiras tipas išskiriamos kolektyvinės sutartinės (vadintos *maišytinėmis*, *kapelijomis* ir kitaip), kurias giedant vienu metu skamba daug balsų (kartais net 20). Dažniausiai atliekant sutartinės vieną balsą gieda vienas asmuo, tačiau gali giedoti ir giedotojų pora, grupė ar didesnis būrys – taip būdavo giedamos kai kurios paruginės, darbo, šokamosios ir kitos sutartinės.

Pagal sutartinių muzikinių ir kitų ypatybių skirtumus sąlygiškai išskiriamos kelios savitomis regioninėmis tradicijomis pasižymintys sutartinių gyvavimo teritorijos:

- *Biržų kraštui* (Biržų, Papilio, Vabalninko ir gretimoms apylinkėms) ypač būdingos „trimitinių“ intonacijų, aštrių (sekundinių) sąskambių sutartinės, taip pat instrumentinės (kanklių, daudyčių, skudučių, lumzdelių, birbynių) vokaliųjų sutartinių versijos bei joms artima instrumentinė (ragų, skudučių) muzika;
- *Kupiškio–Rokiškio krašte* (Kupiškio, Šimonių, Obelių, Ragelių apylinkėse) užrašytos sutartinės pasižymi nuoseklesnėmis intonacijomis, tarp balsų susidarančiais įvairiais intervalais, gausiais atitartinių sutartinių variantais;
- *Švenčionių–Zarasų krašto* (Adučiškio, Paringio, Rimšės, Antalieptės apylinkių) sutartinės išsiskiria unisoniniu (heterofoniniu) skambesiu, savitais, kitur nesutinkamais giedojimo būdais;
- *Ukmergės–Širvintų krašto* (Taujėnų, Vidiškių, Lyduokių, Deltuvos, Pabaisko, Čiobiškio, Gelvonų apylinkių) sutartinės pasižymi panašiais bruožais kaip Biržų krašte, čia taip pat gyvavusia skudučiavimo tradicija, tačiau sutartinių melodikai būdinga didesnė balsų derinimo skirtingais intervalais įvairovė.

2.2. Sutartinių užrašymai, tyrimai ir publikavimas. Sutartinės žinomos tik nuo XIX a. pirmosios pusės, kai buvo aiškiai įvardytos šaltiniuose (Simono Stanevičiaus, Mykolo Miežinio užrašymai). XX a. pirmojoje pusėje, kai prasidėjo nuoseklus sutartinių rinkimas (Augusto Roberto Niemio, Adolfo Sabaliausko, Stasio Paliulio ir kitų dėka), sutartinės Šiaurės rytų Aukštaitijoje žinojo tik pavieniai asmenys, ilgiau sutartinių tradicija gyvavo Rytų Aukštaitijoje – Ignalinos ir Švenčionių krašte. Sutartinės XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje dar gyvavo dabartiniuose Biržų, Kupiškio, Rokiškio, Ignalinos, Švenčionių, Ukmergės, Širvintų rajonuose, taip pat dalyje Panevėžio, Utenos bei Anykščių rajonų. Autentiškos sutartinių tradicijos šaltiniai daugiausia apima laikotarpį nuo XIX a. iki XX a. antrosios pusės. Sutartinių tradicija bene ilgiausiai išliko Rytų Aukštaitijoje, kur šią tradiciją tiesiogiai perėmė 1969 m. susibūręs Lazdinių–Adučiškio folkloro ansamblis.

Pastaraisiais metais Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas (toliau – LLTI) suskaitmenino ir paskelbė pagrindinius šaltinius – Zenono Slaviūno sudarytą trijų tomų rinkinį „Sutartinės“ (1958–1959)¹ ir S. Paliulio sudarytą rinkinį „Lietuvių liaudies instrumentinė muzika“ (1959)², paviešino LLTI fonduose sukauptus archyvinis sutartinių garso įrašus³, kurių dalis (1935–1941 m. įrašai) įtraukti ir į Austės Nakienės ir Rūtos Žarskienės sudarytą rinkinį „Aukštaitijos dainos, sutartinės ir instrumentinė muzika“ (2004). Lietuvos muzikos ir teatro akademijos etnomuzikologų iniciatyva taip pat skelbiami autentiškų sutartinių šaltiniai: pvz., dalis jų pateko į Laimos Burkšaitienės ir Danutės Krištopaitienės sudarytą rinkinį „Aukštaičių melodijos“ (1990), Daivos Račiūnaitės-Vyčiniienės studijos „Sutartinių atlikimo tradicijos“ (2000) priedą ir kitus leidinius.

Sutartinių tradicijos tyrimai prasidėjo XX a. pirmoje pusėje: jie paskelbti A. R. Niemio, A. Sabaliausko, Z. Slaviūno, S. Paliulio sudarytuose sutartinių rinkiniuose ir kituose jų darbuose. Juos

¹ Žr. <http://www.sutartines.info/slaviunas/>.

² Žr. <http://www.sutartines.info/paliulis/>.

³ Žr.

<http://archyvas.llti.lt/irasai/index.php?veiksmas=rezultatai&q=S7QytKoutrKwUqpKzCvKj89MUbIutjKyUjIyVbKuBOA%3D&lang=lt>.

papildo šiuolaikinių tyrinėtojų mokslo studijos: D. Račiūnaitės-Vyčinienės „Sutartinių atlikimo tradicijos“ (2000) ir „Sutartinių audos“ (2018), Daivos Šeškauskaitės „Sutartinės – senovės apeiginės giesmės“ (2001), R. Žarskienės „Skudučiavimas šiaurės rytų Europoje“ (2004), Dalios Urbanavičienės „Šokamosios ir žaidžiamosios sutartinės“ (su DVD; 2009). Įvairūs sutartinių tradicijos aspektai (psichoakustika, choreografijos ir muzikos ryšys, skudučiavimo tradicija, refreniškumas, holistinis požiūris ir kt.) taip pat analizuojami įvairių autorių (D. Račiūnaitės-Vyčinienės, Ryčio Ambrazevičiaus, D. Urbanavičienės, R. Žarskienės, A. Nakienės, D. Šeškauskaitės, Žilvino. Svirgario, Aušros Trapulionytės-Butkauskienės ir kt.) straipsniuose ir moksliniuose pranešimuose šalies bei tarptautinėse konferencijose.

Prie sutartinių tradicijos sklaidos prisideda ir įvairių folkloro grupių išleisti garso ar vaizdo įrašai, kurie atspindi dabartinę sutartinių atlikimo įvairovę⁴.

2.3. Sutartinių tradicijos gaivinimo judėjimas prasidėjo dar tarpukario Lietuvoje – tuomet Stasio Paliulio dėka ypač išpopuliarėjo skudučių ir ragų sutartinės, kurias pamėgo Lietuvos kariuomenė, skautai, studentai, moksleiviai. Nuo XX a. 7-ojo dešimtmečio prasidėjusi sutartinių (giedamųjų, šokamųjų, instrumentinių) gaivinimo banga yra tiesiogiai susijusi su folklorinių ansamblių judėjimu. Šiandien sutartinių tradiciją saugo ir jos mokosi folkloro ansamblių nariai (moterys, vyrai, vaikai), muzikos mokytojai, muziejininkai ir kiti kultūros įstaigų darbuotojai. Daugiausia atliekamos giedamosios sutartinės, rečiau – šokamosios ir instrumentinės. Populiarėja skudučiuojamos sutartinės, kurias ypač mėgsta vaikai ir jaunimas.

2.4. Šiandieninės sutartinių tradicijos funkcijos, prisitaikydamos prie naujų gyvavimo sąlygų ir aplinkybių, yra labai įvairios, neretai jos persipina ir papildo viena kitą. Sąlygiškai galima išskirti tokias dabartines sutartinių funkcijas:

Kultūrinė-meninė funkcija:

- Rengiami specializuoti sutartinių tradicijai skirti tęstiniai renginiai, iš kurių svarbiausias – Aukštaitijos regioninė šventė „Sutarjėla“ (kasmet organizuojama vis kitoje regiono savivaldybėje); be to, atsiranda naujos raiškos formos specializuoti renginiai – sutartinių maratonas, sutartinių meditacija, sutartinių mankšta ir pan.

- Sutartinių tradicijos pristatymas įtraukiamas į tarptautinius Lietuvoje rengiamus folkloro festivalius (Vilniuje – „Skamba skamba kankliai“, Kaune – „Atataria lamzdžiai“, Klaipėdoje – „Lauksnos“), taip pat į respublikinius folkloro festivalius, regionines šventes, alternatyvios muzikos ir šiuolaikinės baltų kultūros festivalius, pritraukiančius ypač daug jaunimo (pvz., „Mėnuo juodaragis“, „Kilkim žaibu“).

- Sutartinės skamba per viešus kalendorinių švenčių (Rasų / Joninių, Kalėdų, Vėlinių ir kt.) ir kitus renginius, kartais jungiant autentišką sutartinių tradiciją su vizualiais menais ir alternatyvią muziką (pvz., kasmetinės Pavasario ir Rudens lygiadienių šventės Vilniuje, Kernavėje ir kt.).

- Sutartinės įtraukiamos į tarpžanrinius ir tarpkultūrinius projektus, kuriuose jos derinamos su elektronine, džiazu, alternatyvią muziką, vizualiais menais ir kt.⁵ Tokia kūrybiška jungtis neretai pasižymi savita kelių tautų muzikinių tradicijų derme⁶.

⁴ Pvz., Andriaus Morkūno sudarytas bendras rinkinys „Dūno upe lylio“ (2 CD. 2009); sutartinių grupės „Trys keturiose“ įrašai „Sutartinės. Polifoninės dainos. Lietuvių tradicinė muzika“ (1998), „Lino laikas“ (DVD. 2008), „Išjoj brolis karelin. Karinės-istorinės dainos ir sutartinės“ (2 CD, 2010), „Kas tan taka“ (CD, 2012), „Bitela“ (2017) ir kt., folkloro ansamblio „Kupkėmis“ įrašai „Kupiškio krošto sutartinės“ (2013); folkloro ansamblio „Kadujo“ įrašai „Aukseliu lingo, perlaliu mirgo“ (2017); folkloro ansamblio „Gastauta“ įrašai „Gastauta“ (2004), folkloro ansamblio „Ratilio“ įrašai „Ratilio“ – šokame sutartines“ (DVD, 2017) ir kt.

⁵ Pvz., „Rasų ratas“ („Trys keturiose“, Dominykas Vyšniauskas, Brigita Bublytė; 2016), „Girių dvasios“ garso albumas „Ratu“ (2017), „Protėvių audos“ per festivalį „Baltica“ (2021).

⁶ Pvz., „Flamenko ir sutartinių jungtuvės“ – ispanų (flamenko atlikėjai) ir lietuvių („Ūtara“, LMTA aktoriai, B. Bublytė; 2015), „Mugamas ir sutartinės: dialogai“ – azerų (T. Kerimov, mugamo trio) ir lietuvių („Trys keturiose“, styginis kvartetas „Chordos“ ir kt.; 2015); „Saulė sodą sodina“ – lietuvių („Šalavija“, Agota Zdanavičiūtė) ir indų (Anatolijus Lomonosovas ir kt.; festivalis „SurSadhana 2019“); „Pasaulio balsai: persų muzikos ir sutartinių gija“ – persų (Hamidreza Ojaghi (Iranas) ir lietuvių („Trys keturiose“, „BaLaB“, B. Bublytė, 2019) ir kt.

- Sutartinių tradicija reprezentuojama įvairiose pasaulio šalyse rengiamuose folkloro ansamblių ir (ar) sutartinių giedotojų grupių koncertuose (ypač pažymėtini grupės „Trys keturiuose“ koncertai prestižinėse pasaulio salėse: pvz., Ščecino filharmonijoje (Lenkija, 2017), Kiolne (Vokietija, 2017), projektai Didžiojoje Britanijoje (2015), JAV (2018) ir kt.).

Apeiginė funkcija:

- sutartinės skamba per apeigas tradicinėse ar rekonstruotose šeimos ir kalendorinėse šventėse (gimtuvėse, vardynose, vestuvėse, Kalėdų, Jorės, Rasų šventėje ir kt.);
- apeiginė prasmė sutartinėms suteikiama per senovės baltų religinės bendrijos „Romuva“ ir kitų kultūros paveldo bendruomenių renginius (krivules, šventes, kūrybines stovyklas), siekiant sustiprinti ir vienyti bendruomenės narius;
- kai kurie sutartinių koncertai rengiami kaip apeiginis vyksmas, įtraukiantis sutartinių saugotojus, atlikėjus, kitus menininkus ir, žinoma, klausytojus.

Socialinė-bendruomeninė funkcija:

- sutartinių giedojimo pagrindu buriasi įvairios naujos bendruomenės – moterų, jaunimo, šeimų ir kt. (pvz., sutartinės pasitelkiamos siekiant sustiprinti moteriškąją tapatybę);
- kuriasi „sutartinių ratai“ – tai naujai susiformavęs reiškiny, gyvuojantis beveik visoje Lietuvoje ir kai kuriose lietuvių bendruomenėse išsivijoje;
- vyksta sutartinių giedotojų grupių susitikimai su vietos bendruomenėmis, taip įsiliejant į jų socialinį gyvenimą;
- socialinę, bendruomenės subūrimo paskirtį turi ir virtualus sutartinių giedojimas, prie kurio turi galimybę prisijungti daug asmenų.

Terapinė funkcija:

- sutartinių atlikimas dėl jam būdingo terapinio poveikio įtraukiamas į įvairias lietuviškos / baltiškos meditacijos raiškos ir sklaidos formas;
- dėl meditatyvios sutartinių garsinės (muzikinės ir žodinės) struktūros prigimties terapinis poveikis tiek giedotojams, tiek klausytojams jaučiamas ir koncertų, įvairių neformalių sambūrių, mokymų metu.

Ugdomoji funkcija:

- per sutartines ugdomos asmenybės formavimuisi svarbios bendrosios kompetencijos – kultūrinė, kūrybinė, pažinimo, pilietiškumo, socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos;
- sutartinės padeda lavinti ir dalykines kompetencijas, ypač muzikos srityje (ritmikos, balsų derinimo, grupinio, kolektyvinio muzikavimo ir kitus muzikinius gebėjimus), taip pat šokio srityje (ugdant judesių koordinaciją ir ritmiką, judesių derinimą su dainavimu ir pan.).

2.5. Siekiant sutartinių tradicijų tęstinumo, svarbus **sutartinių pažinimo įtraukimas į švietimą**. Šioje srityje pastebimos tokios tendencijos:

- Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose sutartinių tradicijos pažinimas yra nepakankamas. Nors kai kurių dalykų bendrosios ugdymo programos tarsi sudaro galimybes mokiniams per pamokas pažinti sutartinių tradicijas (pvz., ši tema įtraukta į muzikos dalyko bendrąją programą, taip pat į etninės kultūros kaip pasirenkamo dalyko bendrąją programą), tačiau formaliajame ugdyme tik nuo konkretaus mokytojo noro ir kompetencijos priklauso, ar mokiniams tinkamai perteikiama sutartinių tradicija, kaip lavinami jų atlikimo įgūdžiai. Dažniau sutartinių tradicijų pažinimo veiklos vyksta neformalaus ugdymo srityje, įtraukiant sutartines į vaikų ir jaunimo folkloro ansamblių, veikiančių kai kuriose bendrojo ugdymo mokyklose, repertuarą. Pastebima, kad tiek formaliajame, tiek neformaliajame ugdyme didžiausiu įdirbiu ir reikiamomis kompetencijomis labiausiai pasižymi tie mokytojai, kurie turi etnomuzikologinės krypties išsilavinimą arba aktyviai ilgus metus dalyvauja sutartinių atlikimo veiklose. Sutartinių įtraukimo į bendrąjį ugdymą sėkmingų pavyzdžių yra tiek sutartinių tradicijos areale (pvz., Biržų „Saulės“ gimnazijoje), tiek kitose Lietuvos vietovėse (pvz., Kauno Jono Pauliaus II gimnazijoje, Kauno J. Grušo vidurinėje meno mokykloje ir kt.).

- Kai kurios neformalaus švietimo įstaigos taip pat įtraukia sutartinių tradicijos pažinimą į vaikų ir jaunimo muzikinį ugdymą. Pavyzdžiui, Aukštaitijoje sutartinių mokymai vyksta Biržų muzikos mokykloje (bendradarbiaujant su Biržų kultūros centru, „Saulės“ gimnazija), šiek tiek ir Utenos meno mokykloje (įtraukiant sutartines į Folkloro studijos bei folkloro ansamblio „Sietynas“ veiklas). Sutartinėms daug dėmesio skiriama Kauno 1-oje muzikos mokykloje, turinčioje atskirą Liaudies instrumentų ir etnokultūros klasę, taip pat Kauno tautinės kultūros centre, kuriame veikia vaikų ir jaunimo folkloro ansamblis „Ratilėlis“.

- Plačiajai visuomenei organizuojami įvairūs sutartinių mokymai, seminarai. Sutartinių giedojimo tradiciniu būdu moko visoje Lietuvoje D. Vyčinienė, Panevėžyje – Lina Vilienė, Kaune – Laura Lukenskienė ir A. Morkūnas; Biržuose kankliavimo penkiastygėmis kanklėmis ir giedojimo moko A. Trapulionytė-Butkauskienė, Kupiškyje skudučiavimo ir giedojimo – Alma Pustovaitienė, Pravienoje (Kaišaidorių r.) sutartinių mokymus vaikams ir vietos bendruomenei diegia Milda Morkūnaitė; tarptautinėse tradicinių šokių stovyklose D. Urbanavičienė, D. Vyčinienė ir sutartinių puoselėtojos iš Aukštaitijos moko šokamųjų sutartinių ir t. t. Be to, sparčiai plinta minėta nauja sutartinių mokymo, įtraukiant visus norinčiuosius giedoti, forma – „sutartinių ratai“.

- Sutartinių mokymai vyksta ir užsienyje (pvz., Vengrijoje, Lenkijoje, Norvegijoje, JAV), juos dažniausiai veda Lietuvos etnomuzikologai.

Sutartinių mokymui(si) išleistos kelios metodinės priemonės – pradžiamoksliai (knygelės su CD), kuriuos parengė D. Račiūnaitė-Vyčinienė: „Kokių giedosim, kokių sutarysim?“ (2004, II leid. – 2009), „Kadu buva, kadujo“ (2012), „Lingo rito tatato“ (anglų k., 2015).

Deja, sutartinių tradiciją išmanančių kompetentingų pedagogų ir kitų specialistų per pastarąjį dešimtmetį rengiama gerokai mažiau. Panaikinus etnologijos ir folkloristikos krypties studijų programas Vytauto Didžiojo universitete, Klaipėdos universitete, folkloro specializacijas Vilniaus, Telšių kolegijose, Panevėžio kolegijos Rokiškio filiale, šiuo metu sutartinių specialistų rengimas apsiriboja tik viena aukštąja mokykla – Lietuvos muzikos ir teatro akademija, kurioje Etnomuzikologijos katedra vykdo Muzikos studijų programą, apimančią ir praktinį dalyką „Sutartinių giedojimas“ (jį gali pasirinkti ir kitų studijų programų studentai, taip pat sutartinėmis ypač besidomintys užsieniečiai, studijuojantys LMTA ir VU pagal Erasmus+ mainų programą).

2.6. Sutartinių tradicijos, kaip UNESCO pripažintos nematerialaus kultūros paveldo vertybės, sklaida pasauliui per kultūrinio turizmo veiklas:

- Valstybės dėmesį sutartinių tradicijai, kaip UNESCO pripažintai vertybei, rodo 2019 m. išleista 2 eurų moneta, skirta sutartinėms – tai prisideda prie šios vertybės žinomumo visoje Europoje.

- Sutartinės įtraukiamos į kultūrinio turizmo veiklas. Gerą patirtimi pasižymi Biržų kraštas: Biržų Sėlos muziejus įgyvendina edukacijas „Biržiečiai vaišina dainuodami“ (vykstančias šalia tradicinio alaus ekspozicijos), tarp kurių populiariausia yra sutartinių mokymo programa; be to, muziejus turi gana gausią sutartinių instrumentų ekspoziciją, yra parengęs virtualų gidą su sutartinių vaizdo ir garso įrašais. Vilniaus etninės kultūros centras ir Biržų turizmo informacijos centras dalyvauja tarptautiniame projekte, jungiančiame keturias valstybes (Suomiją, Estiją, Latviją ir Lietuvą). Šio projekto tikslas – sukurti Dainuojamojo paveldo kelią, į kurį būtų įtrauktos ir sutartinės. Aukštaitijos nacionalinis parkas įtraukia Rytų Aukštaitijai būdingų sutartinių pažinimą į turistams skirtas veiklas. Sutartinės tampa ir atskirų kultūrinių ekskursijų tema: pavyzdžiui, etnologų Vykinto ir Daivos Vaitkevičių sukurta kultūrinio turizmo iniciatyva „Vykinto keliai“ siūlo turistinį maršrutą Užulėnio apylinkėse, į jį įtraukiamas pasakojimas apie vietos sutartinių tradiciją ir jos pavyzdžius⁷. Sutartinių tradicijos sklaida per kultūrinį turizmą turėtų būti plėtojama labiau atsižvelgiant į UNESCO Baltijos šalims skirtame leidinyje (2003) pateiktas rekomendacijas aktyviau į kultūrinio turizmo plėtrą įtraukti nematerialaus kultūros paveldo vertybes, tuo tikslu stiprinti bendradarbiavimą tarp nacionalinės, regioninės ir vietinės valdžios, nevyriausybinių organizacijų ir turizmo agentūrų, skleisti tarptautinėje erdvėje informaciją apie nematerialaus kultūros paveldo vertybių sklaidai skirtus festivalius ir kitus

⁷ Žr. <https://www.vykintokeliai.lt/post/ar-prezidento-antano-smetonos-%C5%A1eima-giedojo-sutartines>.

renginius⁸. Vertingų įžvalgų bei rekomendacijų yra pateikusias VšĮ „Investuok Lietuvoje“ specialistės, 2017 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sekretoriato siūlymu atlikusios teminį tyrimą „Lietuvos paveldas UNESCO sąrašuose: aktualizavimo iššūkiai ir galimybės“⁹.

2.7. Prielaidas Sutartinių tradicijos centrams kurti sudaro jau gyvuojantys sutartinių tradicijos puoselėjimo židiniai, pasižymintys gerą patirtimi. Atlikus sutartinių tradicijos puoselėjimo nuolatinių veiklų vykdytojų (kultūros įstaigų, folkloro ansamblių ir kt.) apklausą, paaiškėjo, kuriose vietovėse galėtų įsikurti pirmieji Sutartinių tradicijos centrai:

- *Biržų kraštas*, kaip minėta, yra viena ryškiausių sutartinių paplitimo Šiaurės rytų Aukštaitijoje teritorijų. Biržų krašto sutartinės Pabiržės tautinės kultūros draugijos teikimu 2018 m. buvo įtrauktos į Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą. Ši draugija yra parengusi Biržų krašto tradicijas pristatančius filmus, rūpinasi jų sklaida virtualioje erdvėje. Biržų krašto sutartinių giedotojų grupių repeticijos ir kitos kūrybinės veiklos įgyvendinamos Biržų kultūros centro patalpose, o ateityje planuojama įveiklinti ir papildomas patalpas. Į sutartinių tradicijos sklaidą įsitraukė kultūros centrui priklausantys folkloro ansambliai „Siaudela“ ir „Žemyna“, muzikos mokyklos bei Biržų „Saulės“ gimnazijos pedagogai, moksleiviai. Biržų krašto muziejuje „Sėla“ lankytojams pristatomi su Biržų krašto sutartinių tradicija susiję eksponatai (muzikos instrumentai, ekspedicijų, tautosakos rinkinių rankraščiai, repertuaro rinkiniai, leidiniai, nuotraukos), įrengtas virtualus gidas panaudojant sutartinių vaizdo ir garso įrašus. Kaip minėta, Biržų turizmo informacijos centras rūpinasi šio krašto sutartinių įtraukimu į kuriamą tarptautinį kultūros kelią „Dainuojamojo paveldo kelias“, yra parengta kultūrinio turizmo programa „Biržiečiai vaišina dainuodami“, kurią įgyvendinant interaktyviai pristatomos biržietiškos sutartinės.

- *Kupiškio kraštas*, pasižymintis savita sutartinių tradicija, taip pat aktyviai ją puoselėja. Kupiškio kultūros centro vadovybė skiria daug dėmesio sutartinių praktikavimui įvairiuose papročiuose, kalendorinėse šventėse. Pagrindiniai šio krašto sutartinių tradicijos saugotojai – Kupiškio kultūros centro folkloro ansambliai „Kupkėmis“ (inicijavęs Aukštaitijos regiono sutartinių šventę „Sutarjėla“) bei vaikų ir jaunimo folkloro ansamblis „Jaunimo Ramuva“, perimantis sutartinių giedojimo, grojimo ragais ir skudučiais tradicijas. Kupiškio kultūros centre, kuris bendradarbiauja su Kupiškio etnografiniu muziejumi, planuojama įrengti Kupiškio krašto tradicijų, įrašytų į Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadą, ekspoziciją, į kurią būtų įtraukta ir kupiškėnų sutartinių tradicija.

- *Ukmergės krašte* yra dvi sutartinių tradicijų puoselėjančios giedotojų grupės: Valų kaime gyvenanti šeima ir Ukmergės kultūros centro folkloro ansamblio „Pyniava“ sutartinių grupė. Nuolatinis sutartinių praktikavimas derinamas su kolektyvo repeticijų ir koncertine veikla, o pažintinės ir mokomosios veiklos vykdomos pagal išankstinį individualų susitarimą. Pagrindinė sutartinių puoselėjimo veiklos vieta – Ukmergės kultūros centras. Jo bendradarbiavimas su Ukmergės kraštotyros muziejumi sukurtų papildomas galimybes, o kai kurios veiklos galbūt galėtų vykti ir Užugirio krašto muziejiniame komplekse. Vienas iš Ukmergės krašto sutartinių tradicijos puoselėjimo tikslų galėtų būti Užugiryje, Tatkūnuose ir Vidiškėse užrašytų sutartinių gaivinimas, aktualizavimas tų vietovių bendruomenėse, kultūros ir ugdymo įstaigose.

- *Panevėžio mieste* sutartinių tradicijos puoselėjimo ir sklaidos veiklas vykdo Aukštaičių kultūros draugijos, folkloro ansamblių „Raskila“ ir „Pulkelis“ nariai. Aukštaičių kultūros draugija įgyvendina Panevėžio miesto visuomenei skirtus nuolatinius sutartinių mokymus „Sutartinių magija“ (3 kartus per mėnesį), kuriuose dalyvauja apie 20–30 sutartinių mėgėjų. Šis sutartinių mėgėjų klubas turi savo repertuarą, yra parengta metodinė medžiaga, tačiau veiklos tęstinumas priklauso nuo projekcinio finansavimo. Siekiant stiprinti sutartinių tradicijos puoselėjimo veiklas, reikėtų išspręsti

⁸ Žr. *Cultural Tourism Policy Paper*, 2003, p. 58-59. Internetinė prieiga:

http://www.unesco.lt/uploads/file/failai_VEIKLA/kultura/kulturinis_turizmas/Baltic_Culture_Tourism_Policy_Paper_Final_Document_Final_Checked.pdf

⁹ http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2017/07/Tyrimo_ataskaita_UNESCO_Ieva_Viktorija.-Galutin%C4%97-1.pdf

nuolatinės veiklų vykdymo vietos ir pastovaus veiklų finansavimo stokos problemas. Galbūt pagelbėtų bendradarbiavimas su Panevėžio kraštotyros muziejumi bei programinis savivaldybės finansavimas.

- *Rokiškio krašte* sutartinių tradicijas saugo ir palaiko tik Rokiškio kultūros centro folkloro ansamblis „Gastauta“, kurio nariai sutartines gieda, šoka, skudučiuoja, pučia ragais, skambina penkiastygėmis kanklėmis. Tačiau ansamblis turi ribotas galimybes plėsti ir gausinti sutartinių išsaugojimo priemones. Sutartinių tradicijos pristatymo ir puoselėjimo veiklas galbūt sustiprintų bendri Rokiškio kultūros centro bei Rokiškio krašto muziejaus projektai, tarp kurių galėtų būti ir šio krašto sutartinių muzikai skirtos nuolatinės ekspozicijos muziejuje įkūrimas.

- *Rytų Aukštaitijoje* yra keli sutartinių puoselėtojų židiniai: Ignalinoje – folkloro ansamblis „Čiulbutė“, Adutiškyje – Adutiškio–Lazdinių folkloro ansamblis, Švenčionėliuose – sutartinių giedotojų grupė „Lakiūtė“, Švenčionyse – Zigmo Žemaičio gimnazijos etninės kultūros būrelis „Etnoženklai“, Molėtuose – sutartinių giedotojų grupė „Alsūnė“, Utenoje – sutartinių giedotojų grupė „Sėdauta“, Zarasuose – folkloro ansamblis „Seluona“ bei vaikų ir jaunimo folkloro ansamblis „Čiūto“, Kernavėje – folkloro ansamblis „Medgrinda“. Kaip svarbų sutartinių sklaidos židinį galima išskirti Aukštaitijos nacionalinio parko direkciją, kuriame dirbantys specialistai yra sutartinių puoselėjimo entuziastai – jie parko lankytojams rengia Ignalinos ir Švenčionių krašto sutartinių edukacijas (derindami su paukščių pažinimo mokymais), organizuoja renginį „Sutartinių šventė su kaimynais“. Būtent Aukštaitijos nacionaliniame parke galėtų kurtis vienas iš Rytų Aukštaitijos sutartinių puoselėjimo centrų. Plėtojant šio krašto sutartinių tradicijos puoselėjimo veiklas ypatingą dėmesį vertėtų skirti unikalių vienintelėje vietoje gyvają perdavą išlaikiusių Adutiškio krašto sutartinių išsaugojimui ir tęstinumui.

- *Pasvalio krašte* sutartinių tradicijas labiausiai puoselėja folkloro ansamblis „Rags“, sutartinių giedotojų grupė iš Valakėlių „Lygė“, čia esama sutartinių tradicijai būdingų muzikos instrumentų sertifikuotų gamintojų.

- *Kauno mieste ir rajone* veikia nemažai folkloro kolektyvų, kurie saugo ir puoselėja giedamąsias, grojamąsias ir šokamąsias sutartines, užrašytas Aukštaitijoje. Kryptingiausiai veikia sutartinių giedotojų grupės „Sesutalas“, „Kadujo“, atvirus sutartinių mokymus rengia Kauno sutartinių klubas „Saulėlio“. Prie sutartinių tradicijos sklaidos reikšmingai prisideda kultūros institucijos – ypač Kauno miesto muziejaus Tautinės muzikos skyrius ir Kauno tautinės kultūros centras, prie kurių veikia minėtos sutartinių giedotojų grupės; be to, sutartinės įtraukiamos į šių institucijų organizuojamus festivalius ir kitus renginius.

- *Vilniuje* aktyviausiai sutartinių plėtojimo ir sklaidos veiklomis užsiima sutartinių giedotojų grupės „Trys keturiose“, „Ūtara“, apeigų folkloro grupė „Kūlgrinda“, kūrybinio folkloro grupė „Sedula“, folkloro ansambliai „Jorė“, „Dijūta“, „Varangė“, „Laukis“; sutartinėms dėmesį skiria ir kiti sostinės folkloro ansambliai. Nuolatinis sutartinių giedojimo užsiėmimas „Sutartinių vakarai“ rengia Vilniaus etninės kultūros centras, kuris, kaip ir Biržų turizmo informacijos centras, yra įsitraukęs į „Dainuojamojo paveldo kelio“ projekto veiklą.

2.8. Dabartinės sutartinių tradicijos būklės stiprybės, silpnybės, grėsmės ir galimybės:

- Stiprų pagrindą sutartinių plėtrai sukuria tai, kad sutartinių autentiškos tradicijos šaltiniai yra viešai prieinami, nuolat plėtojami sutartinių tyrimai įvairiais aspektais, sutartinėms mokytis sukurtos metodinės priemonės, sutartinių tradicijos puoselėjimo veiklose dalyvauja nemažai folkloro ansamblių ar grupių, auga visuomenės susidomėjimas sutartinėmis ir noras jas pažinti „iš vidaus“. Daugelio grupių ir atskirų asmenų dėka sutartinės yra tapusios svarbiu XXI a. kultūros simboliu, išreiškiančiu lietuviškąją tapatybę formuojant Lietuvos įvaizdį pasaulyje¹⁰.

- Sutartinių tradicijos išsaugojimą ir gyvybingumą apunkina tai, kad valstybė tam skiria per mažai paramos, daugelis iniciatyvų priklauso nuo projekcinio finansavimo ir tradicijos puoselėtojų entuziazmo. Dar per mažai sutartinių tradicijos pažinimas ir praktiniai užsiėmimai (giedojimas, šokimas, instrumentinis muzikavimas) įtraukiami į formalųjį ir neformalųjį ugdymą. Tai ypač aktualu

¹⁰ Sutartinės kaip lietuviškos tapatybės įvaizdžio Lietuvoje ir pasaulyje formavimo dalis išsamiai analizuotos D. Vyčinienės pranešime konferencijoje „Etninės kultūros vaidmuo formuojant Lietuvos įvaizdį: iššūkiai ir galimybės“ (2019).

Aukštaitijai – sutartinių mokymas šio regiono mokyklose galbūt padėtų ne tik giliau pažinti šią vertybę, bet ir išsaugoti vietinius jos ypatumus kuriant lokaliai bendruomenės tapatybę. Turėtų būti daugiau dėmesio skiriama platesniam visuomenės švietimui, kokybiškiems praktiniams sutartinių mokymams.

- Didelę grėsmę lokalinių tradicijų tęstinumui kelia per menkas kai kurių savivaldybių, kultūros darbuotojų dėmesys sutartinių perdavai ir puoselėjimui. Pavojų šios unikalios nematerialaus kultūros paveldo vertybės išsaugojimui ir tęstinumui taip pat kelia vietinių tradicijų niveliacija, perėjimas prie „bendralietuviško“ sutartinių giedojimo stiliaus. Prie to dažnai prisideda įvairūs mokymai, kuriuos veda charizmatiškos asmenybės, neturinčios pakankamai žinių ir specialaus pasirengimo. Grėsmę kelia tai, kad trūksta specialistų, išmanančių sutartinių specifiką, o jų rengimo galimybių nuolat mažėja.

- Galimybės plėtoti sutartinių tradicijos pažinimą ir sklaidą sudaro aktyviausių sutartinių plėtotųjų grupių, organizacijų, institucijų įdirbis, pasirinktos veiklų kryptys, pasiekti rezultatai ir jų poveikis įvairioms visuomenės grupėms, įvairioms kultūros ir meno sritims – visa tai sudaro pagrįstas prielaidas kurti specializuotus sutartinių tradicijos perdavimo ir puoselėjimo centrus.

3. SUTARTINIŲ TRADICIJOS CENTRŲ VEIKLOS PRINCIPAI IR KRYPTYS

3.1. Svarbiausi Sutartinių tradicijos centro veiklos principai:

- kompetencijos sutartinių tradicijos srityje gilinimas ir sklaida;
- sutartinių tradicijos išsaugojimas ir kūrybinga interpretacija nepažeidžiant tradicijos esmės;
- sutartinių tradiciją puoselėjančių bendruomenių telkimas ir pagalba joms įgyvendinant veiklas;
- kokybiškų sutartinių tradicijos plėtrai skirtų paslaugų ir produktų kūrimas bei teikimas įvairioms arba pasirinktoms visuomenės grupėms;
- sutartinių tradicijos sklaida visuomenei siekiant didinti informacijos prieinamumą visiems sutartinėmis besidomintiems asmenims;
- bendradarbiavimas su šią tradiciją puoselėjančiomis bendruomenėmis, organizacijomis, institucijomis, kitais Sutartinių tradicijos centrais, sutartinių tyrinėtojais ir kitais specialistais, dalijimasis žiniomis ir patirtimi;
- visuomenės pagarbos sutartinių tradicijai ir visam nematerialiam kultūros paveldui skatinimas, dialogo tarp kartų ir įvairių visuomenės grupių kūrimas.

3.2. Sutartinių tradicijos centro kompetencija grindžiama jo veiklas vykdančių asmenų žinių, gebėjimų, įgūdžių ir vertybinių nuostatų visuma, įgyta studijuojant reikiamos krypties akademinį išsilavinimą ir (ar) per ilgametę vertingą patirtį, pripažintą sutartinių tradicijos ekspertų. Sutartinių tradicijos centro veiklų turinys ir kokybė priklauso nuo sistemingo centre veikiančių asmenų kompetencijų tobulinimo tiek saviugda, tiek dalyvaujant mokymų, kvalifikacijos tobulinimo programose.

3.3. Sutartinių tradicijos centro veiklos gali būti įvairių krypčių:

Tradaciją pristatančių viešų meno renginių organizavimas – tai viena svarbiausių sutartinių tradicijos išsaugojimo priemonių, užtikrinanti gyvą sutartinių atlikimą viešose erdvėse (uždarose ir atvirose). Rekomenduojama organizuoti specializuotus sutartinių sklaidai skirtus įvairaus pobūdžio renginius: šventes, festivalius, varžytuves, koncertus, vakarus, meninius tradicijos pristatymus ir kt. Šie renginiai gali būti įvairių lygmenų – vietiniai, regioniniai, šalies ar tarptautiniai. Ne mažiau svarbu, kad sutartinės būtų įtraukiamos ir į kitų etninės kultūros sričių (pvz., tradicinio šokio, liaudies meno) renginius. Rekomenduojama sutartines integruoti ir į kitų kultūros sričių (profesionalaus, mėgėjų, populiarus meno, šiuolaikinės kultūros) renginių programas, todėl Sutartinių tradicijos centras turėtų tuo rūpintis ir bendradarbiauti įgyvendinant tarpsritines kūrybines iniciatyvas.

Pažintinių (edukacinių) veiklų organizavimas – šios priemonės įgyvendinimas leidžia įvairioms visuomenės grupėms pažinti sutartinių tradiciją, sudaro galimybes apie ją paskleisti informaciją kiek galint plačiau ir patraukliau, taip auginant sutartinių poreikį visuomenėje. Organizuojant pažintines

veiklas svarbu atsižvelgti į skirtingo amžiaus, išsilavinimo, skirtingų socialinių sluoksnių atstovų interesus, domėjimosi ir suvokimo lygį. Pažintinės (edukacinės) veiklos gali būti įvairios: pamokos, paskaitos, edukaciniai koncertai, demonstracijos, kūrybinės dirbtuvės, stovyklos, viktorinos, specializuoti turistiniai maršrutai ir pan. Šios veiklos gali būti vykdomos tiek Sutartinių tradicijos centro erdvėse, tiek būti išvažiuojamojo pobūdžio. Labai svarbu, kad žinios apie sutartinių tradiciją ir jos pristatymas pasiektų mokyklas, kultūros įstaigas, viešosios informacijos priemones.

Nuolatiniai sutartinių mokymai – tai išskirtinai svarbi Sutartinių tradicijos centro veikla, kuria siekiama sutartinėmis besidomintiems asmenims perduoti gilesnes žinias apie sutartinių tradiciją, padėti jiems ugdyti(s) atlikimo gebėjimus, įgūdžius ir meistriškumą. Mokymų veikloms priskirtinas ir šiam tikslui reikalingos medžiagos, metodikos, mokymų programų parengimas. Šio pobūdžio veiklos vykdomos kontaktiniu būdu, tam tikrais atvejais – ir virtualiu. Mokymų formos gali būti įvairios – pratybos, teoriniai ir praktiniai seminarai, kursai, meistriškumo kursai, kūrybinės dirbtuvės, stovyklos ir pan. Mokymų turinys, priklausomai nuo išsikeltų uždavinių, mokytojų specializacijos, gebėjimų, auditorijos pasirengimo, finansinių išteklių, laiko ir kitų aplinkybių, gali būti įvairus:

- aprėpiant tik vieną iš sutartinių tradicijos formų (giedamąsias, šokamąsias ar instrumentines sutartines), porą formų ar jas visas;
- pasirenkant skirtingą sudėtingumo lygį – nuo pradinio susipažinimo iki sudėtingų sutartinių formų, žanrų stiliaus, lokalinių ar konkrečios vietovės ypatybių įvaldymo, kuriam reikalingi jau susiformavę pagrindiniai įgūdžiai;
- vykdant edukacines veiklas skirtingu intensyvumu – pasirenkant vienkartinius ar tęstinius mokymus, kurie atitinkamai gali trukti vieną ar kelias akademines valandas, tam tikru periodiškumu ar rengiant tęstinius užsiėmimus.

Sutartinių atlikėjų bendruomenės būrimas, veiklos bendruomenėse – tai būtina veiklos kryptis siekiant užtikrinti sutartinių tradicijos tęstinumą tuo suinteresuotų asmenų sambūriuose. Todėl svarbus Sutartinių tradicijos centrų uždavinys – skatinti žmonių norą sutartines pažinti, jas atlikti ir burtis į grupes, bendruomenes, klubus, sukurti sąlygas jų sistemingai veiklai. Susibūrę žmonės galėtų pasitelkdamis sutartines įprasminti savo laisvalaikį, minėti šventes, bendruomenei svarbius įvykius, rengti teminius vakarus, vakarones ir pan. Sutartinių tradicijos centro priedermė – skatinti šiuos sambūrius mokytis naujų kūrinių, tobulinti repertuarą ir atlikimo įgūdžius, dalintis patirtimi. Labai svarbu, kad tradicijos puoselėtojams būtų suteikiama galimybė bendrauti, auginti suvokimą apie sutartinių grožį, vertę, reikšmę tiek pačiam atlikėjui, tiek vietos, regiono, Lietuvos kultūros tapatumui, apskritai – žmogui ir visuomenei. Sutartinių tradicijos centras turėtų skatinti bendruomenės dalyvauti renginiuose, mokymuose (vietoje ir už jos ribų), padėti įgyvendinti sutartinių tradicijoms puoselėti skirtus kultūrinius projektus (įskaitant paraiškų dėl finansavimo rengimą bei teikimą), skatinti kitas bendruomenių iniciatyvas ir pan. Esant poreikiui, Sutartinių tradicijos centras galėtų bendruomenės veiklai suteikti patalpas ar kitas erdves arba tarpininkauti jas gaunant. Sutartinių tradicijos centras turėtų padėti (jei yra poreikis ir galimybės) rasti ir išlaikyti sutartinių atlikėjų grupės vadovą, aprūpinti grupės narius tinkama koncertine apranga.

Instrumentų, kuriais atliekamos sutartinės ir joms gimininga muzika, gamyba – tai būtina veiklos kryptis siekiant instrumentinių sutartinių atlikimo plėtros. Sutartinių tradicijos centras turėtų pasirūpinti šiam žanrui reikalingų muzikos instrumentų gamyba, taip prisidėdamas prie atlikėjų aprūpinimo šiais instrumentais bei prie instrumentinių sutartinių sklaidos. Jei yra instrumentus gaminančių vietos meistrų, Sutartinių tradicijos centras galėtų padėti sutartinių atlikėjų bendruomenėms apsirūpinti reikiamomis priemonėmis (įrankiais, medžiagomis) ir organizuoti skudučių, ragų, daudyčių, penkiastygių kanklių, lamzdelių, birbinių gaminimą. Taip pat galėtų būti organizuojami sutartinėms atlikti skirtų instrumentų gamybos mokymai, pritraukiant moksleivius, folkloro ansamblių dalyvius, tautodailininkus. Jei artimoje aplinkoje tokių meistrų nėra, o Sutartinių tradicijos centras suinteresuotas plėtoti instrumentinių sutartinių tradiciją, būtų galima pritraukti kviestinius žinomus instrumentų gamintojus ir organizuoti mokymus, sudaryti sąlygas įsigyti šių meistrų pagamintus instrumentus.

Duomenų apie sutartinių tradicijos raidą, būklę kaupimas, fiksavimas, tvarkymas ir saugojimas – tai išliekamąją istorinę vertę turinti viena iš Sutartinių tradicijos centro veiklos formų, skirta sutartinių tradicijos dokumentavimui, išsaugojimui ir sklaidai. Ji galėtų apimti:

- archyvinės medžiagos ir muziejinių eksponatų kaupimą, įskaitant dokumentų, artefaktų ar jų kopijų įsigijimą, perėmimą iš fizinių ar juridinių asmenų regione, Lietuvoje ar užsienyje;
- reiškinių, procesų, veiklų dokumentavimą vaizdo ir garso priemonėmis;
- apklausų, lauko tyrimų organizavimą;
- visų sukauptų duomenų tvarkymą, sisteminimą, archyvavimą, garso ir vaizdo įrašų restauravimą, skaitmeninimą;
- sukauptų duomenų atvėrimą visuomenei – fizinį ir virtualų eksponavimą;
- literatūros ir kitų su sutartinių tradicija susijusių šaltinių prieinamumo didinimo priemonių kūrimą ir taikymą.

Sutartinių tradicijos pažinimo, sklaidos, viešinimo priemonių kūrimas – tai viena iš Sutartinių tradicijos centro veiklų, kuri gali būti vykdoma vien Sutartinių tradicijos centro pajėgomis arba bendradarbiaujant su srities specialistais bei susijusiomis institucijomis. Kuriant šias priemones svarbu, kad visuomenei būtų pateikiami patrauklūs, suprantamai žinias apie tradiciją perduodantys įvairūs įrankiai. Priklausomai nuo medžiagos pateikimo formos ir turinio, jie galėtų padėti sistemingai, nuosekliai vesti pažintines pamokas, vykdyti kitas edukacines veiklas. Šie įrankiai naudingi tiek patiems Sutartinių tradicijos centro darbuotojams, tiek kiekvienam sutartinių tradicijos pažinimo siekiančiam asmeniui, norinčiam savarankiškai įgyti ar pasitikrinti žinias, išbandyti savo galimybes giedoti, groti ar šokti sutartines. Tradicijos pažinimo, sklaidos, viešinimo priemonių parengimo turinys ir formos priklauso nuo Sutartinių tradicijos centro darbuotojų kompetencijos, kūrybiškumo, vadybos, lėšų, patalpų ir kitų sąlygų. Galima didelė šių formų įvairovė, pavyzdžiui:

- Vertėtų įrengti *sutartinių tradiciją pristatančią ekspoziciją*, supažindinančią su bendraisiais sutartinių bruožais ar lokalinėmis ypatybėmis. Ekspozicijoje galima pateikti istoriografinius duomenis, nuotraukas, sutartinių archyvinius ir šiuolaikinius garso ar vaizdo įrašus, renginių fragmentus, leidinius, daiktinius objektus (pvz., muzikos instrumentus, jiems gaminti reikalingas medžiagas, įrankius, krašto tradicijai svarbių asmenybių daiktinį palikimą ir pan.), kitą sukauptą medžiagą, sukurtas įtraukias pažintines priemones. Ekspozicija galėtų būti parodomoji ar interaktyvi. Jei medžiagai eksponuoti galimybių nėra, būtų tikslinga ją kaupti ir naudoti edukacijoms bei mokymams.

- Svarbu skelbti *leidinius ir kitas publikacijas*. Sutartinių tradicijos centro rengiami, publikuojami ar užsakomi leidiniai, skirti tradicijos puoselėtojams ir plačiajai visuomenei, visų pirma turėtų sietis su vietos tradicija – paveldu ir (ar) dabarties reiškinais. Tai gali būti šaltiniai (įskaitant sutartinių repertuarą, dokumentinę medžiagą), šviečiamieji, tiriamieji, metodiniai, reprezentaciniai, žaidybinio pobūdžio ir kiti leidiniai. Galimos įvairios su sutartinių tradicija susijusios medžiagos skelbimo formos: tiražuojami leidiniai – knyga, žurnalas ar kitas periodinis leidinys, bukletas, elektroninė knyga, filmas, garso ar vaizdo medžiagos publikacija (CD, DVD, vinilinė plokštelė ar kita laikmena), stalo ar kompiuterinis žaidimas, dėlionė ir pan.; taip pat virtualūs leidiniai – skaitmeninių įrašų rinkinys, istoriografinių rinkinių ekspozicija, virtuali pamoka ar kita metodinė priemonė, tinklalaidė ar jų ciklas, vaizdo klipas, viktorina, žaidimas ir pan.

- Labai svarbu *užtikrinti sklaidą apie sutartinių tradiciją ir Sutartinių tradicijos centro veiklas viešinant įvairiomis informacijos sklaidos priemonėmis*. Sutartinių tradicijos centras turėtų numatyti priemones ir būdus, kaip paskleisti kiek įmanoma plačiau informaciją apie sutartinių savitumą, ypatybes, aktualumą, reikšmę, su jų tradicija susijusias veiklas, iniciatyvas, įvykius, naujienas. Ši informacija turėtų būti visų pirma viešinama per Sutartinių tradicijos centro interneto svetainę ir (ar) socialines paskyras. Sutartinių tradicijos žinomumas ir jo augimas didele dalimi priklauso nuo to, kiek dėmesio tam skiriama savivaldybės, regiono ar šalies žiniasklaidoje, todėl svarbu siekti, kad informacija apie vietos sutartinių tradiciją būtų skleidžiama savivaldybių interneto svetainėse ir kitais kanalais, per kitų etninės kultūros tradicijas plėtojančių įstaigų interneto svetaines, socialines paskyras. Sutartinių tradicijos centro darbuotojai galėtų rengti spaudos pranešimus ir straipsnius, inicijuoti straipsnių, radijo ir televizijos laidų ar programų parengimą bei jose dalyvauti, padėti organizuoti

filmavimus, interviu ir t. t. Sutartinių tradicijos centras taip pat galėtų siūlyti viešinimui savo sukurtus filmus, vaizdo ir (ar) garso klipus, tinklalaides, virtualias pamokas, kitas parengtas publikacijas. Informacijos sklaidos, reklamos, marketingo tikslais gali būti išnaudojamos tam skirtos priemonės – plakatai, skrajutės, reklaminės platformos lauke (ženklai, stulpai, standai, LED ekranai, reklama ant transporto priemonių ir kt.), televizijoje, radijuje, spaudoje, internete.

Galimos ir kitos Sutartinių tradicijos centro veiklų kryptys:

- *paraiškos apie lokalinę sutartinių atlikimo tradiciją parengimas ar inicijavimas* teikiant vietiniam ar nacionaliniam nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadui, įtrauktos į Sąvadą vertybės išsaugojimo priemonių įgyvendinimas;

- *tarpsritinių projektų ir programų rengimas bei įgyvendinimas* (pvz., siejant sutartines su gamtos ir kultūros paminklų aktualizavimu, tvaria plėtra, ekologija, sveikatingumo stiprinimu, turizmo plėtra ir pan.);

- *sutartinių tradicijos sklaida užsienyje*, apimant tarptautinį bendradarbiavimą, dalyvavimą užsienio šalių renginiuose (kultūros dienos, koncertuose, parodose, festivaliuose, konferencijose, simpoziumuose), taip pat informacinės, pristatomos medžiagos parengimą užsienio kalbomis ir kt.;

- *sutartinių tradicijos sklaida užsienio lietuviams*, apimant dalyvavimą pasaulio lietuvių bendruomenių tapatybės išsaugojimo veiklose, įgyvendinant šioms bendruomenėms skirtas priemones (koncertus, mokymus ir kt.);

- *meninė kūryba*, besiremianti sutartinių tradicijos interpretacijomis, integravimu su kitų žanrų muzikine kalba, stilistika (šiuolaikine akademine muzika, džiazu, roku, elektronine kūryba etc.), taip pat su kitomis meno bei kultūros šakomis (daile, teatru, šokiu etc.), kitų tautų kultūros reiškiniams ir pan.

Sutartinių tradicijos centras neprivalo vykdyti visų čia išvardytų veiklos kryptų. Jų pasirinkimas, pobūdis ir uždaviniai turėtų kilti iš centre veikiančių asmenų (darbuotojų), vietos bendruomenės ar visuomenės poreikių, vadovaujantis jau pasiektais rezultatais, įvertinus ir įsivertinus įgyvendintų veiklų poveikį.

Siekiant tobulinti Sutartinių tradicijos centro veiklas, turėtų būti sistemingai vykdomas jų planavimas, rezultatų stebėseną ir analizę.

3.4. Regioninės specifikos išsaugojimas Sutartinių tradicijos centro veikloje ypač svarbus minėtose regioninėmis tradicijomis pasižyminčiose sutartinių gyvavimo teritorijose: Biržų, Kupiškio–Rokiškio, Švenčionių–Zarasų, Ukmergės–Širvintų arealuose. Šiose teritorijose įsisavinant ir perduodant jaunajai kartai sutartinių atlikimo tradicijas reikėtų išlaikyti regioninę specifiką – tam tikrą artikuliaciją, vietos tarmę, tradicinius giedojimo būdus, šokimo (žaidimo) būdus bei kitus būdingus veiksmus (pvz., apeiginį vaikščiojimą parugėse), instrumentines giedamųjų sutartinių versijas ir instrumentinius polifoninius kūrinius.

4. SUTARTINIŲ TRADICIJOS CENTRŲ VEIKIMO FORMOS IR KITOS SĄLYGOS

4.1. Sutartinių tradicijos centrų veikimo formos gali būti įvairios:

- Viena iš Sutartinių tradicijos centro veikimo formų – ministerijos (Kultūros; Švietimo, mokslo ir sporto; Aplinkos ar kitos ministerijos), savivaldybės ar jų institucijų įsteigtas *atskiras viešasis juridinis asmuo*.

- Sutartinių tradicijos centras gali būti įkuriamas kaip *atskiras padalinys įvairiose valstybės ar savivaldybės institucijose* (nepriklausomai nuo jų teisinės formos) – kultūros centruose, muziejuose, švietimo įstaigose (neformalaus ir formalaus ugdymo), turizmo informacijos centruose, tradicinių amatų centruose, prie saugomų teritorijų direkcijų ar regioninių parkų grupių, kitose valstybės ar savivaldybių įstaigose.

- Tam tikroje vietovėje esančios dvi ar kelios valstybės ir (ar) savivaldybės *institucijos gali įkurti bendrą Sutartinių tradicijos centrą*, tuo tikslu pasirašydamos ilgalaikę bendradarbiavimo sutartį.

- Sutartinių tradicijos centrą gali savarankiškai ar bendradarbiaudama su valstybės ir (ar) savivaldybės institucija (institucijomis) kurti *nevyriausybinė organizacija* (visuomeninė organizacija, draugija, sąjunga, klubas, vietos bendruomenė ir pan.), taip pat *privatus juridinis asmuo* (pvz., švietimo įstaiga, kaimo turizmo sodyba).

4.2. Sutartinių tradicijos centro veikloms įgyvendinti reikalingi žmogiškieji ištekliai

Sutartinių tradicijos centro žmogiškieji ištekliai priklauso ne tik nuo jo įkūrėjų (valstybės ar savivaldybės institucijos, nevyriausybinės organizacijos, privataus juridinio asmens) finansinių išteklių, bet ir nuo galimybių į centro veiklas įtraukti sutartinių tradicijos kompetenciją turinčius asmenis (folkloro kolektyvus, grupes, pavienius dainininkus, muzikantus ar muzikos instrumentų gamintojus), jų veiklų tęstinumą įtvirtinant sutartimis. Tai gali būti:

- etatiniai darbuotojai;
- samdomi specialistai;
- šioje srityje veikiančių nevyriausybinių organizacijų nariai, įtraukiami į veiklas remiantis bendradarbiavimo sutartimis;
- savanoriškos veiklos pagrindais dirbantys ar veiklose dalyvaujantys asmenys.

Sutartinių tradicijos centrą kurianti valstybės ar savivaldybės institucija turi skirti atsakingus darbuotojus už centro veiklų įgyvendinimą, įtraukdama į jų pareigybės aprašymą sutartinių tradicijos perdavimo ir puoselėjimo funkcijas.

Sutartinių tradicijos centro vykdomoms sutartinių mokymo, reprezentavimo, viešinimo ir kitoms veikloms būtina turėti pakankamą kiekį specialistų, turinčių atitinkamą išsilavinimą (pageidautina etnomuzikologinės, muzikinio folkloro ar folkloristikos krypties) ir (ar) įgijusių ilgalaikę patirtį sutartinių praktikavimo srityje. Sutartinių tradicijos centro veiklos sėkmingiau būtų plėtojamos, jei tokių specialistų būtų ne 1–2, o didesnis specialistų branduolys, kurį sudarytų už šią sritį atsakingi institucijos darbuotojai kartu su suburtais sutartinių tradicijos puoselėtojais (sutartinių atlikėjais, mokovais, instrumentų meistras ir kt.). Papildomų žmogiškųjų išteklių pritraukimas gali efektyviai prisidėti prie vykdomų veiklų kokybės, patrauklumo, sklaidos ir plėtros.

4.3. Sutartinių tradicijos centro veiklų įgyvendinimo vieta (-os):

- Sutartinių tradicijos centro veikloms vykdyti reikalinga nuolatinė buveinė. Joje, jei yra galimybė, rekomenduotina sukurti sutartinių tradicijos perdavimo ir puoselėjimo veikloms pritaikytą aplinką, jos dekoravimui panaudojant sutartinių tradiciją atspindinčias iliustracijas, tradicinės kultūros simboliką, atributus (pvz., šiaudinius sodus), kitas menines ar interaktyvias priemones.

- Tam tikro pobūdžio veikloms gali būti naudojamos ir kitos patalpos (pvz., koncertinės, ekspozicinės erdvės), gali būti organizuojamos išvykstantiosios veiklos (švietimo įstaigose, kaimo turizmo sodybose, bendruomenėse ir kt.) bei veiklos gamtoje.

- Galimos ir virtualioje erdvėje organizuojamos Sutartinių tradicijos centro veiklos (pvz., nuotoliniu būdu rengiami mokymai, paskaitos ir kiti renginiai).

4.4. Sutartinių tradicijos centro veikloms įgyvendinti reikalingi finansiniai ištekliai:

- Būtina užtikrinti pastovų Sutartinių tradicijos centro veiklų finansavimą, skiriant lėšas iš valstybės ir (ar) savivaldybių biudžeto, nevyriausybinės organizacijos ar privačių išteklių. Veikloms įgyvendinti gali būti naudojamos lėšos, gautos už Sutartinių tradicijos centro suteiktas paslaugas, sukurtus produktus ir pan.

- Papildomai Sutartinių tradicijos centro veiklų plėtrą gali skatinti programinis ir projektinis finansavimas iš Europos Sąjungos ir kitų tarptautinių fondų, Lietuvos kultūros tarybos ir kitų fondų, savivaldybių paramos programų projektinėms veikloms, įvairių ministerijų (KM, AM, ŽŪM, ŠMSM ir kt.) skiriamų lėšų, įskaitant Kultūros paso programą.

- Sutartinių tradicijos centro veiklų įgyvendinimo finansinius išteklius gali papildyti rėmėjų skirtos lėšos, kitos teisėtai gautos lėšos.

5. SUTARTINIŲ TRADICIJOS CENTRO PRIPAŽINIMAS

5.1. Būtiną kompetenciją turinčios ir kryptingai sutartinių tradicijos išsaugojimo srityse veikiančios institucijos ar organizacijos gali pageidauti būti pripažintos „Sutartinių tradicijos centru“.

5.2. Dėl pripažinimo Sutartinių tradicijos centru (toliau – Pripažinimas) sprendžia Nematerialaus kultūros paveldo sudarymo komisija (toliau – Komisija), pasitelkdama sutartinių tradicijos ekspertus iš Lietuvos muzikos ir teatro akademijos, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bei kitų sutartinių srityje kompetentingų institucijų.

5.3. Institucija ar organizacija, norinti gauti Pripažinimą, Komisijai pateikia:

- užpildytą nustatytos formos paraišką;
- ne mažiau kaip vienerius metus trukusių veiklų sutartinių tradicijos perdavimo ir puoselėjimo srityje aprašymą;
- numatomų tęstinių veiklų aprašymą (*gal* – numatomų tęstinių veiklų aprašymą);
- kitus Komisijos prašomus dokumentus.

5.3. Komisija įvertina, ar pareiškėjo veikla ir kompetencijos atitinka Sutartinių tradicijos centrui keliamus kriterijus, o jei trūksta duomenų, su pareiškėjo veiklomis ir specialistų kompetencija gali susipažinti nuvykusi į vietą.

5.4. Pripažintiems Sutartinių tradicijos centrums išduodama tai patvirtinanti pažyma (toliau – Pažyma), institucija įtraukiama į Sutartinių tradicijos centrų sąrašą, kuris skelbiamas Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvado svetainėje www.savadas.lnkc.lt

5.5. Komisija gali atsisakyti išduoti Pažymą, jei pareiškėjas neatitinka Sutartinių tradicijos centrui keliamų kriterijų, pateikdama raštišką paaiškinimą. Pareiškėjas turi teisę dėl Pripažinimo pakartotinai kreiptis į Komisiją po vienerių metų.

5.6. Pažymos galiojimas panaikinamas, jeigu pareiškėjas nutraukia sutartinių tradicijos perdavimo ir puoselėjimo veiklas.

6. JUNGTINĖS SUTARTINIŲ TRADICIJOS CENTRŲ VEIKLOS, BENDRADARBIAVIMAS

6.1. Sutartinių tradicijos centrų bendradarbiavimas būtinas siekiant koordinuotai planuoti ir efektyvinti sutartinių tradicijos išsaugojimo veiklas. Į jas bendromis pastangomis įtraukiami sutartinių tradicijos tyrinėtojai, atlikėjai, instrumentų meistrai, atsakingos už sutartinių kaip nematerialaus kultūros paveldo vertybės išsaugojimą valstybės ir savivaldybių institucijos, šios srities specialistus rengiančios mokslo ir studijų įstaigos, taip pat nevyriausybinės organizacijos, privačios iniciatyvos.

6.2. Siekiant užtikrinti Sutartinių tradicijos centrų bendradarbiavimą rekomenduojama įgyvendinti šias priemones:

- sukurti sutartinių puoselėtojų vienijančią asociaciją ir bendrą internetinę svetainę;
- rengti kryptingą kompetencijos sutartinių tradicijos srityje tobulinimą, edukacines veiklas ir mokymo priemones;
- organizuoti bendrus sutartinių tradicijos sklaidai skirtus renginius;
- bendradarbiauti įgyvendinant su turizmu susietas veiklas;
- spręsti sutartinių tradicijos atstovavimo užsienyje klausimus ir kt.

6.3. *Sutartinių tradicijos puoselėtojus vienijanti asociacija* (toliau – Asociacija) padėtų stiprinti bendradarbiavimą siekiant sutartinių tradicijos išsaugojimo, tęstinumo ir sklaidos, planuoti ir efektyvinti tam tikslui skirtas Sutartinių tradicijos centrų veiklas, kelti jų darbuotojų ir (ar) Sutartinių tradicijos centro veiklose dalyvaujančių kolektyvų narių, nevyriausybinių organizacijų ir privačių

juridinių asmenų kompetencijas, koordinuoti sutartinių puoselėtojų veiksmus, įgyvendinti bendras priemones, didinti sutartinių tradicijos žinomumą, siekti valstybės ir kitų fondų paramos ir pan.

Asociacijos nariais galėtų būti įvairiose Lietuvos vietovėse įsikūrę Sutartinių tradicijos centrai, kitos šioje srityje veikiančios institucijos ir organizacijos, folkloro ansambliai, sutartinių tyrinėtojai, puoselėtojai, atlikėjai, edukatoriai ir kiti asmenys (juridiniai ir fiziniai).

Asociacija galėtų imtis koordinuoti ir būti atsakinga už šias priemones:

- bendros internetinės svetainės sukūrimą;
- sistemingą kompetencijos sutartinių tradicijos srityje tobulinimą;
- kryptingą priemonių rengimą ir edukacijos plėtrą,
- tarptautinių, šalies ir regioninių renginių organizavimą;
- sutartinių tradicijos puoselėjimo veiklų įtraukimą į turizmą;
- sutartinių tradicijos pristatymą užsienyje ir kt.

6.4. Asociacijos sukurta bendra *sutartinių tradicijai puoselėti skirta internetinė svetainė* galėtų tapti reikšminga sutartinių tradicijos sklaidos platforma, kurioje būtų skelbiama informacija apie sutartinių plėtros aktualijas, įvairiose Lietuvos vietose vykstančias sutartinių puoselėjimo veiklas, renginius, sutartinių atlikėjus, tyrinėtojus ir kitus puoselėtojus, sutartinių garso ir (ar) vaizdo įrašus, spausdintus šaltinius, mokslinius tyrimus, metodinę medžiagą ir kt.

Šioje internetinėje svetainėje galėtų būti skelbiamos nuorodos ir į atskirų Sutartinių tradicijos centrų internetines svetaines, taip pat nuorodos į ryškiausių šioje srityje veikiančių mokslo ir studijų bei kitų institucijų svetaines.

6.5. *Sistemingas kompetencijos sutartinių tradicijos srityje tobulinimas* reikalingas siekiant užtikrinti sutartinių puoselėjimo veiklų kokybę (pasitelkus sutartinių tradicijos tyrėjus ir kitus specialistus). Tai aktualu tiek Sutartinių tradicijos centrų darbuotojams, tiek kitiems į sutartinių puoselėjimo veiklas įtrauktiems asmenims, kad jie galėtų ugdytis kompetencijas sutartinių atlikimo, mokymo, pristatymo, viešinimo ir kitose srityse. Šias sistemingas kompetencijos tobulinimo veiklas bendradarbiaudami galėtų vykdyti ir mokymus organizuoti LMTA ir LNKC. Ateityje galėtų būti įkurtas specializuotas sutartinių mokymo ir kompetencijų ugdymo centras.

6.6. *Kryptingas mokymo priemonių rengimas ir edukacijos plėtra* taip pat atitinka siekį užtikrinti sutartinių tradicijos mokymo veiklų kokybę. Tikslinga ne tik atskirų Sutartinių tradicijos centrų pajėgomis, bet ir per Asociaciją ar kitaip bendradarbiaujant rengti ir skelbti metodines priemones, organizuoti edukacines veiklas panaudojant sutartinių tradicijos naujausius tyrimus ir gerąsias patirtis. Bendradarbiavimas leistų lengviau šiems tikslams pritraukti programines ar projektines lėšas. Asociacija galėtų vykdyti Sutartinių tradicijos centrų ir kitų subjektų vykdomų sutartinių tradicijai puoselėti skirtų edukacinių veiklų stebėseną, teikti pasiūlymus dėl jų plėtros, krypties ir būdų, gerosios patirties diegimo ir sklaidos.

6.7. *Bendrų renginių organizavimas* apima įvairias veiklas, kurios svarbios sutartinių gyvybingumui, jų pažinimo, suvokimo ir žinomumo augimui, prestižo kėlimui. Sutartinių tradicijai puoselėti skirti lokaliniai, regioniniai, šalies ar tarptautiniai renginiai (šventės, festivaliai, konkursai, seminarai, konferencijos, viešinimo akcijos ir kt.) galėtų būti organizuojami pasitelkus Asociaciją ar bendradarbiaujant atskiriems Sutartinių tradicijos centrams.

Kaip minėta, vienas svarbiausių sutartinių tradicijos ir lokalinių jos ypatybių puoselėjančių renginių – Aukštaitijos regiono sutartinių šventė „Sutarjėla“, kasmet vykstanti vis kitoje sutartinių gyvavimo arealo vietoje. Atsižvelgiant į „keliaujantį“ renginio pobūdį, koordinuotų pasirengimo veiksmų būtinybę, organizatorių ir dalyvių bendradarbiavimo poreikį bei esamas galimybes gauti projektinę paramą, rekomenduotina šio renginio organizavimą įtraukti į Asociacijos veiklas.

Bendradarbiavimas ir nuoseklus veiklų koordinavimas reikalingas rengiant ir kitus didesnės apimties renginius, kuriuose dalyvauja skirtingų savivaldybių, taip pat kitų šalių, išsaugojusių

daugiabalsiškumo tradicijas, atstovai (pvz., „Sutartinių takas“ Vilniuje vykstančiame tarptautiniame festivalyje „Skamba skamba kankliai“; Jonavoje rengiamas festivalis „Sutarysma“).

Asociacija galėtų skatinti organizavimą ir naujų renginių, skirtų sutartinių bei kitų daugiabalsio dainavimo formų sklaidai tarptautiniu, šalies, regioniniu ar lokaliu lygmenimis, taip pat inicijuoti buvusių svarbių renginių atgaivinimą.

6.8. *Sutartinių įtraukimas į turizmą* – dar viena galima Sutartinių tradicijos centrų bendradarbiavimo forma. Pasitelkus Asociaciją ar bendradarbiaujant atskiriems Sutartinių tradicijos centrams, galėtų būti koordinuotai rengiami siūlymai dėl sutartinių tradicijos pristatymų, edukacijų ir kitų renginių įtraukimo į turizmo programas, kultūros kelius (pvz., į „Baltų kelią“), turizmo informacinės sklaidos ir kitas priemones. Išplėtos kultūrinio turizmo veiklos galėtų peraugti į savarankišką „Sutartinių kelią“, kuris sujungtų įvairių Sutartinių tradicijos centrų veiklas (apimant svarbiausių sutartinių tradicijai skirtų renginių kalendorių, ekspozicijų geografiją ir pan.). Šis „Sutartinių kelias“ turėtų būti sertifikuotas remiantis Kultūros kelių Lietuvoje lygmenų nustatymo ir sertifikavimo tvarkos aprašu, patvirtintu Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymu 2021 m. gruodžio 22 d. Nr. ĮV-1457.

6.9. Siekdama kompetentingai *pristatyti sutartinių tradiciją užsienyje*, Asociacija galėtų tapti patariamąja institucija Lietuvos ir kitų šalių suinteresuotiems asmenims, planuojantiems sutartinių tradicijos pristatymą įtraukti į užsienyje vykstančius renginius, edukacines ir kitas veiklas, pasiūlydama toms veikloms konkrečius atlikėjus, edukatorius ir kitus sutartinių tradicijos specialistus. Sutartinių tradicijos centrams ir kitiems sutartinių puoselėtojams, norintiems pristatyti sutartinių tradiciją užsienyje, Asociacija galėtų padėti rasti ir (ar) gauti šioms veikloms reikalingus finansavimo šaltinius. Asociacija galėtų prisidėti ir prie informacijos apie sutartinių tradiciją užsienyje sklaidos. Svarstyтина ir dar viena iš galimų Asociacijos veiklų – sutartinių tradicijos pristatymo užsienyje stebėseną, vertinimas ir siūlymų teikimas dėl sutartinių sklaidos užsienyje tobulinimo.

7. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

7.1. Siekiant užtikrinti sutartinių tradicijos kaip UNESCO pripažintos nematerialaus kultūros paveldo vertybės išsaugojimą, tęstinumą ir sklaidą, būtinas nuolatinis sutartinių puoselėjimo veiklų finansavimas. Jo negali pakeisti projektinis konkursinis finansavimas, kuris neužtikrina veiklų tęstinumo. Nuolatinį sutartinių puoselėjimo veiklų finansavimą galėtų užtikrinti tam tikslui skirta Kultūros ministerijos patvirtinta atskira programa, taip pat atskirų savivaldybių patvirtintos tikslinės programos. Taip pat reikėtų numatyti ilgalaikį sutartinių tradicijos puoselėjimo rėmimą regioninės plėtros planuose, apimančiuose Panevėžio, Utenos ir Vilniaus apskritis.

7.2. Kultūros srityje rekomenduojama skatinti sutartinių, kaip nacionalinės kultūros savitumą kuriančio reiškinio, integravimą į profesionalios kultūros ir meninės kūrybos raišką, o taip pat stiprinti sutartinių pažinimą ir sklaidą savivaldybių kultūros centruose, kitose kultūros įstaigose, ypač Aukštaitijos regione.

7.3. Švietimo srityje rekomenduojama numatyti tęstines priemones, užtikrinančias sutartinių tradicijų pažinimo įtraukimą į formalųjį ir neformalųjį ugdymą bendrojo ugdymo mokyklose, integruojant į įvairių dalykų (lietuvių kalbos, muzikos, šokio, dailės, etninės kultūros) pamokas, skatinant sutartinių sklaidą mokyklų folkloro ansambliuose ir kitose neformaliose veiklose, taip pat įtraukiant į neformalaus švietimo įstaigų veiklas, Kultūros paso priemones. Kai kurios švietimo įstaigos galbūt sieks įkurti Sutartinių tradicijos centrus, o tam būtų reikalinga valstybės, savivaldybių parama.

7.4. Sutartinių tradicijos centrai gali būti kuriami ir nacionaliniuose parkuose ar kitose saugomų teritorijų direkcijose, todėl rekomenduotina remti šias iniciatyvas ir sudaryti sąlygas saugomų teritorijų direkcijose dirbantiems kultūrologams, atsakingiems už nematerialų kultūros paveldą, koordinuoti tokių centrų kūrimą bei veiklą.

7.5. Turizmo paslaugų srityje rekomenduojama numatyti priemones, užtikrinančias aktyvesnę sutartinių tradicijos įtraukimą į kultūrinio turizmo plėtrą Lietuvoje, sudaryti palankias sąlygas sutartinių tradicijos pažinimui skirtų kultūros kelių sukūrimui, plėtrai ir sklaidai.

7.6. Sutartinių tradicijos centrai gali būti kuriami ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio lietuvių bendruomenėse. Rekomenduojama paremti užsienio lietuvių iniciatyvas kurti Sutartinių tradicijos centrus savo bendruomenėse; parengti užsienio lietuvių bendruomenėms skirtas priemones, supažindinančias su sutartinių tradicijos ypatybėmis ir reikšme. Taip pat rekomenduojama stiprinti sutartinių sklaidą užsienyje, užtikrinant šios lietuvišką tapatybę atspindinčios nematerialaus kultūros paveldo vertybės žinomumą pasaulyje.
